

ด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของชาติพันธุ์ไทยมอญ

ประเพณีมอญ

ประเพณีแห่หงส์- ธงตะขาบ

ที่มาของหงส์ อันเป็นสัญลักษณ์ของรามัญประเทศ มอญเป็นชนชาติที่มีวัฒนธรรมสูงส่งมาแต่สมัยบรรพกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ทั้งนี้เพราะประเทศรามัญนั้นมีดินแดนติดต่อกับประเทศอินเดีย อันเป็นดินแดนแห่งพุทธภูมิ

ตำนานเก่าของมอญที่เล่าสืบทอดต่อกันมามีว่า...ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้อนุตรสัมโพธิญาณในประเทศอินเดีย ได้ ๘ ปี จึงได้เสด็จโปรดเวไนยสัตว์ในแคว้นต่างๆ จนกระทั่งวันหนึ่งได้เสด็จมาถึงภูเขาสุทศนรังสิตซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองสะเทิม พระองค์ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันออก ทอดพระเนตรเห็นเนินดินกลางทะเลเมื่อน้ำงวดสูงได้ประมาณ ๒๓ วา ครั้นน้ำขึ้นเปี่ยมฝั่งเห็นพอกระเพื่อม และบนเนินดินยังมีหงส์ทอง ๒ ตัว ลงเล่นน้ำอยู่ ตัวเมียเกาะอยู่บนหลังตัวผู้ เนื่องจากมีเนินดินที่พอจะยืนได้เพียงนิดเดียว จึงทรงทำนายว่า กาลสลับไปภายภาคหน้า เนินดินที่หงส์ทองทั้งสองเล่นน้ำนี้จะเกิดขึ้นเป็นมหานครชื่อว่า เมืองหงสาวดีและจะเป็นที่ตั้งพระธาตุสุภเจติยพระศรีมหาโพธิ์ พระศาสดาคำสั่งสอนของพระพุทธองค์จะรุ่งเรืองขึ้น ณ ที่นี้

ครั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงไป แล้วได้ ๑๐๐ ปี เนินดินกลางทะเลใหญ่นั้นก็ตื้นเขินขึ้น จนเป็นแผ่นดินอันกว้างใหญ่ มีพระราชบุตรของพระเจ้า เสนาะคงคาทรงพระนามว่า สมลกุมารและวิมลกุมารเป็นผู้รวบรวมไพร่พลตั้งเป็นเมืองขึ้น เมืองหงสาวดีจึงได้เกิดขึ้น ณ ดินแดนที่มีหงส์ทองดินแดนที่มีหงส์ทองเล่นน้ำอยู่นั้น ดังนั้นชาวมอญในหงสาวดีจึงใช้หงส์เป็นสัญลักษณ์ของประเทศนับแต่นั้นมา

สำหรับที่มาของธงตะขาบ เป็นเรื่องราวที่มีคติทั้งทางโลกและทางธรรม

ในทางโลก ตะขาบเป็นสัตว์ที่มีลำตัวยาว มีเขี้ยวเล็บเป็นพิษ สามารถต่อสู้กับศัตรูที่มาระรานได้เปรียบเสมือนคนมอญที่ไม่เคยหวาดหวั่นต่อศัตรู นอกจากนั้นตะขาบยังเป็นสัตว์ที่มีลูกมาก ในแต่ละครั้งประมาณ ๒๐-๓๐ ตัว แม่ตะขาบจะคอยปกป้องลูกไว้ในอ้อมอก เมื่อใดที่พวกลูกๆ เลื้อยกระจัดกระจาย แม่ก็จะ

ตะแคงลำตัวโอบลูกๆ เข้ามาแล้วขดเป็นวงกลม ซึ่งนั่นย่อมาหมายความว่า หากประเทศรามัญสามารถปกครองดูแลประชากรราษฎร์ของตนได้เช่นตะขาบแล้ว รามัญประเทศจะเจริญรุ่งเรืองไปอีกนานแสนนานและเต็มไปด้วยความร่มเย็นเป็นสุข

ในทางธรรม กล่าวว่าทุกส่วนของลำตัวตะขาบนั้น คนมอญจะตีออกมาเป็นปริศนาธรรมทั้งสิ้น

หนวด ๒ เส้น ได้แก่ สติคือความระลึกรู้ และสัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัว

หาง ๒ หาง ได้แก่ ชั้นดี ความอดกลั้นและ โสรจจะ ความเสี้ยมเจียมตัว

เขี้ยว ๒ เขี้ยว ได้แก่ หิริ ความละอายต่อบาป โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อบาป

ตา ๒ ตา ได้แก่ บุคคลที่หาได้ยาก ๒ ประเภทคือบุพการี คือบุคคลผู้ให้อุปการะมาก่อนและ

กตัญญูกตเวที คือ บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำมาแล้วและทำตอบแก่ท่าน

ลำตัว ๒๒ ปล้อง ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทริย ๕ และพละ ๕

ธงตะขาบ จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจบารมี เป็นสิ่งนำความมีโชคชัย ความสุขสวัสดิมาสู่ทุกคนในหมู่บ้าน การแห่ธงตะขาบจึงเป็นประเพณีที่แห่ควบคู่มากับการแห่หงส์ ผู้ที่มีศรัทธาแรงกล้า จะถึงกับตัดผมของตัวเองผูกติดไว้กับธงตะขาบ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาด้วย

ประเพณีค้ำต้นโพธิ์

คนมอญ ถือว่า การค้ำต้นโพธิ์มีความหมายเป็นการค้ำจุนพระศาสนาและถือเป็นประเพณีหนึ่งที่จะทำกันในระหว่างช่วงเวลาของเทศกาลสงกรานต์ คือ ระหว่างวัน ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายนของทุกปี โดยถือเอาวันที่ ๑๔ เมษายนเป็นหลัก กล่าวคือ ถ้าวันที่ ๑๔ ตรงกับวันจันทร์ คนที่เกิดวันจันทร์จะต้องนำไม้ไปค้ำต้นโพธิ์ หรือถ้าวันที่ ๑๔ ตรงกับวันศุกร์ คนที่เกิดวันศุกร์ก็จะต้องเป็นผู้นำไม้ไปค้ำต้นโพธิ์ เหตุที่ถือเอาวันที่ ๑๔ เป็นหลักก็เพราะวันที่ ๑๔ นั้น อยู่ระหว่างวันสิ้นปีเก่ากับวันขึ้นปีใหม่ของไทยเราเรียกว่า “วันเนา” ซึ่งคนมอญถือว่าเป็นวันไม่ดี ต้องทำบุญที่เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น ค้ำต้นโพธิ์ ซ่อมทางเดินหรือซ่อมสะพาน ถ้าเลือกการค้ำต้นโพธิ์ก็จะต้องไปหาไม้ที่มีง่าม ซึ่งส่วนมากจะเป็นไม้กระถิน นำมาปอกเปลือกแล้วทาสีให้สวยงามนำไปค้ำต้นโพธิ์ที่วัดใดวัดหนึ่ง

ประเพณีแห่ก-แห่ปลา

เมื่อครั้งอดีตกาล มีตำนานเรื่องหนึ่งเกิดขึ้นว่ามีสมภารเจ้าวัดแห่งหนึ่ง มีความเชี่ยวชาญทางวิชาโหราศาสตร์ยิ่งนัก วันหนึ่ง สมภารเห็นสามเณรรูปหนึ่ง มีสีหน้าเศร้าหมอง ไร้ราศี จึงได้นำเอาวัน เดือน ปี เกิดของสามเณรไปตรวจดวงชะตา ปรากฏว่าเป็นดวงชะตาที่ใกล้ถึงฆาตภายในสองวันนี้ สมภารมองสามเณรด้วยความสงสาร แล้วจึงอนุญาตให้สามเณรไปเยี่ยมญาติโยมที่บ้านได้

ขณะที่เดินไปตามทุ่งนา สามเณรแลเห็นปลากำลังตกคลั่งอยู่ในหนองน้ำร้อนตาย เนื่องจากเป็นฤดูร้อนที่น้ำแห้งขอด สามเณรบังเกิดความสงสารใคร่จะช่วยชีวิตปลาเหล่านั้นไว้ จึงได้ช้อนปลาไปปล่อยลงในลำคลองที่ละตัว..ทีละตัวจนหมดสิ้นแล้ว จึงได้เดินทางต่อเพื่อกลับบ้าน

ครั้นอยู่ที่บ้านเป็นเวลาานพอสมควรแล้วจึงได้เดินทางกลับวัด ฝ่ายสมภารเมื่อเห็นสามเณรกลับมา ก็ตกใจ เพราะมิได้เป็นไปเช่นที่ทำนายไว้ จึงไต่ถามถึงความเป็นไป สามเณรก็ได้เล่าให้ฟังโดยตลอด สมภารจึงรู้ได้ทันทีว่า...การที่สามเณรรอดชีวิตมาได้ นั้น เพราะได้ช่วยชีวิตปลาให้รอดพ้นจากการตกแห้งตาย เมื่อช่วงนี้แพร่สะพัดไปทั่วหมู่บ้าน พวกชาวบ้านปรารถนาที่จะได้รับอานิสงส์เช่นสามเณรบ้าง จึงพากันปล่อยปลาเป็นการสะเดาะเคราะห์อยู่ทั่วไป แต่ไม่ว่าจะเป็นด้วยอิทธิพลแห่งตำนานแต่ครั้งอดีตกาลหรือไม่ก็ตาม คนมอญได้ยึดถือการปล่อยปลา (ซึ่งต่อมาภายหลังได้เพิ่มการปล่อยนกเข้าไว้ด้วย) ในเทศกาลตรุษสงกรานต์มาช้านานมากและกลายเป็นประเพณีประจำเทศกาลตรุษสงกรานต์ที่สำคัญประเพณีหนึ่ง

ประเพณีรำเจ้าพ่อของหมู่บ้านเว้ชะราว

ชาวมอญมีการนับถือผีควบคู่กันไปกับการนับถือพระพุทธศาสนา ผีที่ชาวมอญนับถือมี ๒ ประเภท คือ ผีเรือนหรือผีประจำตระกูลกับผีหรือเจ้าประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจเหนือกว่าผีประจำตระกูล ดังเช่นชุมชนมอญในหมู่บ้านเว้ชะราว

มีเรื่องเล่าที่สืบทอดต่อกันมาว่า เมื่อครั้งที่ครัวมอญอพยพมาจากตอนใต้ของสหภาพพม่า ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คนมอญส่วนหนึ่งมาอยู่ที่นครเขื่อนขันธ์ด้วย ในครั้งนั้นเองนายโกญทอและนายจ๊ก ชาวมอญสองคนจองหมู่บ้านเว้ชะราวในเมืองมอญเห็นว่าในหมู่บ้านของตน(ที่เมืองมอญ)มีเทวรูปศักดิ์สิทธิ์อยู่ จึงได้ช่วยกันหาบหามาเมืองไทยด้วย

ลักษณะของเทวรูป ทำด้วยไม้แกะสลัก ๒ องค์ องค์หนึ่งมีชื่อว่า มีทนายเล่ากันว่าเคยเป็นแม่ทัพมอญในสมัยที่เมืองเมาะลำเลิงเป็นราชธานี เทวรูปองค์นี้นั่งขัดสมาธิวางมือเช่นเดียวกันกับเทวรูปปางมารวิชัย เก้าอี้สูงไว้กลางกระหม่อม ใส่ต่างหู มีเครื่องประดับรอบมวยผม อีกหนึ่งชื่อซุมพล เป็นนักรบเช่นเดียวกัน อยู่ในลักษณะประทับนั่งสมาธิเช่นเดียวกัน แต่สวมชฎา ใส่ต่างหู

นอกจากนี้ยังมีเทวรูปอีก ๒ องค์ แต่เป็นเจ้าแม่ ทำด้วยไม้แกะสลักในท่านั่งพับเพียบ มือขวาวางๆบนเข่า มือซ้ายเท้าแขน องค์พี่ชื่อกาวทอเกล้าผมมวยต่ำลงมาถึงบริเวณต้นคอองค์น้องชื่อกาวซอน เก้าอี้ผมมวยสูง บริเวณท้ายทอย นอกนั้นบนศาลของเจ้าแม่ยังมีนางสนมอีก๖คนมีทหาร ๒ คน มีหีบสี่เหลี่ยมทำด้วยไม้แกะสลัก ๑ หีบ

ชาวมอญบ้านเว้ชะราวที่ปากลัดและหมู่บ้านใกล้เคียง มีความเคารพนับถือเจ้าพ่อและเจ้าแม่เป็นอย่างมาก กล่าวกันว่า ท่านสามารถบันดาลความสำเร็จให้ได้เมื่อมีผู้ไปขอความช่วยเหลือ พวกผู้ชายในหมู่บ้านก่อนจะดื่มสุราจะต้องยกขวดขึ้นไหว้ไปทางศาลแล้วเทสุราลงบนพื้นเพื่อถวายเจ้าพ่อเสียก่อน พวกตุ๊กตารูปคน รูปช้าง รูปม้า จะไม่มีใครเล่น เพราะถือว่าเป็นพาหนะของเจ้าพ่อ

เมื่อถึงกำหนดวันสงกรานต์ หลังจากที่ชาวบ้านทำบุญกันตามประเพณีแล้ว ก็จะร่วมกันจัดพิธีรำถวาย เจ้าพ่อและเจ้าแม่ด้วยเครื่องหอมและดอกไม้ เพื่อให้ดวงวิญญาณของท่านมีความสุขและมาร่วมสนุกด้วย ลูกหลานชาวเวชะราวเมื่อถึงวันนี้ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็จะกลับมาไหว้เจ้าพ่อและเจ้าแม่ นอกเสียจากมีเหตุสุดวิสัย อย่างเสี่ยงไม่ได้เท่านั้น

ประเพณี จองโอะห์ต่าน

เรื่องของประเพณีจองโอะห์ต่าน นี้มีอยู่ด้วยกัน ๒ ส่วน ส่วนแรกเป็นของ พระครูโชติธรรมสุนทร (พระมหาช่วง อุ่เจริญ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอาวสุวิจิตราราม ที่แปลมาจากงานเขียนของ พระสีลวันต(อัครมหาบัณฑิต) ในหนังสือ “วัฒนธรรมประเพณีมอญ ๑๒ เดือน” (ภาคภาษามอญ) หน้า๑๘๒ พิมพ์ที่เมืองย่างกุ้ง พ.ศ.๒๕๑๘

ส่วนอีกส่วนหนึ่งนั้นเป็นของอาจารย์อำไพ มัชฌมาน ที่ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายสุนน เตี้ยเย อาจารย์สอนภาษามอญกรมยุทธศึกษาทหารบก อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ส่วนแรกมีดังนี้

จองโอะห์ต่าน...ประเพณีชาวไทยเชื้อสายมอญที่ยังหลงเหลือในพื้นที่อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ประเพณีจองโอะห์ต่าน หรือประเพณีถวายความอบอุ่นแก่พระสงฆ์

จอง แปลว่า เฒ่า

โอะห์ แปลว่า ฟืน

ต่าน แปลว่า การบริจาค

“ต่าน” เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาไทยว่า “ทาน” ประเพณีนี้ยังไม่มีชื่อเป็นภาษาไทย จึงขอเรียกตามภาษามอญ

ประเพณีจองโอะห์ต่าน เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ประทับที่วัดพระเชตะวันวิหาร เมืองสาวัตถี มีพระเถระรูปหนึ่งมาเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อฟังธรรมในวันมาฆบูชาขณะนั้นเป็นฤดูหนาว จีวรเปียกด้วยน้ำค้าง ภิกษุรูปนั้นหนาวสั่น พระพุทธองค์กำลังแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทหญิงชาย ทรงเทศนาอนิสงส์ให้ความอบอุ่นแก่พระสงฆ์เป็นการบูชาไฟ คือ ให้แสงสว่าง ในขณะเดียวกันให้ผิงไฟเพื่อให้ร่างกายอบอุ่น

ประชาชนเมืองอินเดียในสมัยนั้นยากจน บางคนนำฟางมา บางคนนำฟืนมากองจุดไฟ ถวายความอบอุ่น พระพุทธเจ้าจึงตรัสแก่ภิกษุรูปนั้นว่า ขณะผิงไฟต้องพิจารณาเตโชกสิณ เพ่งเตโชกสิณเป็นอารมณ์ ให้

พิจารณาวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไพลูกแล้วดับ เป็นไปตามสภาวะธรรมชาติ...

พระภิกษุรูปนั้นพิจารณาเตโชกสิณเป็นกัมมัฏฐาน จิตก็หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะบรรลุเป็นพระอรหันต์ สำเร็จด้วยปฏิสัมภิทาญาณ ๔

ตั้งแต่นั้นมาจึงกลายเป็นประเพณีในเมืองอินเดีย ถวายความอบอุ่นแก่พระสงฆ์ วันมาฆบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา ชาวมอญมีประเพณีถวายความอบอุ่นแก่พระสงฆ์ ชาวมอญที่อาศัยอยู่ที่เมืองสะเทิม เมืองหงสาวดีและเมืองเมาะตะมะ นำโอะห่ท่านไปถวายแก่พระสงฆ์ที่วัดในชุมชนของตน

ประเพณีนี้ ชาวไทยเชื้อสายมอญในเขตอำเภอบ้านโป่งและอำเภอโพธาราม ซึ่งบรรพชนได้อพยพมาจากแผ่นดินมอญ ยังคงสืบทอดถึงปัจจุบัน ก่อนถึงวันเพ็ญเดือน ๓ ประมาณ ๒-๓ วัน หัวหน้าครอบครัวจะหาพินจำนวนเท่ากับคนในครอบครัว พินที่หาง่าย แห้งเร็วและตกแต่งได้สวยงาม ก็คือ ไม้กระถินนำมาปอกเปลือกทาน้ำขมิ้นมัดให้สวยงาม ประดับเครื่องบูชาบนยอดด้วยดอกไม้ ธูปเทียนและหย้าคา สำหรับหย้าคาอาจจะเป็นเชื้อให้ไฟติดง่าย ชาวบ้านจะนำโอะห่ท่านไปวัดในช่วงตอนเย็นวันโกน คือวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ไปตั้งเป็นกองรวมกัน ในเย็นวันนี้ ชาวบ้านจะเผาข้าวหลามและเตรียมเครื่องปรุง เพื่อหุงข้าวต้มเครื่องถวายพระในเช้าตรู่ของวันรุ่งขึ้น

พอเช้าตรู่ของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ หรือวันมาฆบูชา ประมาณตี ๔ จะได้ยินเสียงปอกข้าวหลามดังไปทั้งหมู่บ้าน แม่บ้านต้องตื่นเร็วเป็นพิเศษ เพื่อหุงข้าวต้มเครื่อง เมื่อหุงเสร็จก็รีบนำไปวัดทันที ผู้ใดไปช้า จะถูกล้อเลียนว่านอนตื่นสาย

เมื่อได้เวลาอันสมควร ประธานในพิธีจะเผาโอะห่ท่านไพลูกสว่างโชติช่วง เมื่อไฟมอดก็นิมนต์พระสงฆ์ลงมานั่งที่อาสนะรอบกองไฟ ประธานในพิธีอาราธนาศีล ๕ หลังจากพระสงฆ์ให้ศีล ๕ แล้ว ชาวบ้านจะถวายข้าวต้มเครื่อง หรือข้าวยาคุหรือข้าวหลาม

ในขณะที่พระสงฆ์ฉันอาหารท่ามกลางความอบอุ่นจากกองไฟโอะห่ท่าน ชาวบ้านจะสวดมนต์ทำวัตรเช้า ด้วยท่วงทำนองบาลีมอญที่ไพเราะ น่าฟัง

หลังจากที่ฉันอาหารเสร็จแล้วพระสงฆ์จะให้พรแก่ชาวบ้านแล้วขึ้นวัด ปฏิบัติกิจของสงฆ์ต่อไป ส่วนชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน แบ่งปันข้าวต้มและข้าวหลามแก่กัน ได้ทำบุญทำทานร่วมกัน ได้แบ่งบุญกุศลให้บรรพชนผู้ล่วงลับ และกลับบ้านด้วยใจอิ่มเอิบเบิกบาน

ประเพณีจ้องโอะห่ท่านของชาวไทยเชื้อสายมอญบนลุ่มน้ำแม่กลองยังดำรงอยู่ แต่ด้วยกาลเวลาที่ยาวนาน ทำให้พิธีกรรมบางอย่างหายไป พระสงฆ์และชาวบ้านมิได้เดินจงกรมรอบกองไฟ พิจารณาเตโชกสิณ ประเพณีนี้น่าจะได้รับการพิจารณาปรับปรุง ให้มีพิธีกรรมที่ครบถ้วนเช่นในสมัยพุทธกาล

ความเชื่อของชาวมอญ

ความเชื่อเรื่องผี

คนมอญมีความเชื่อในเรื่องของผีและนับถือผีมาก มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับที่มาแห่งความเชื่อนี้ว่า ในสมัยบรรพกาล มีเศรษฐีผู้หนึ่งมีภรรยา ๒ คน ต่อมาภรรยาหลงฆ่าลูกของภรณยาน้อยตาย เพราะความริษยา ทั้งสองคนนี้เมื่อตายไปแล้วก็อาฆาตจ้องเวรซึ่งกันและกันและกินลูกของอีกฝ่ายหนึ่งสลับกันไปแต่ละชาติ ในที่สุดอีกฝ่ายหนึ่งก็ไปเกิดเป็นผี ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นมนุษย์และมีลูกด้วย ฝ่ายผีนั้นก็ไล่ตามมนุษย์เพื่อจะกินลูกของมนุษย์ ฝ่ายมนุษย์จึงหนีไปขอพึ่งพระพุทธร่องค์ขณะที่ทรงประทับอยู่ที่เวฬุวันมหาวิหาร พระพุทธร่องค์ทรงทราบถึงความเป็นมา จึงโปรดเทศนาให้นางผีนั้นได้เห็นโทษของการจ้องเวร นางผีกับนางมนุษย์จึงได้ระงับเวร

ต่อกัน ต่อมานางผีได้มาอยู่กับนางมนุษย์ ได้ช่วยเหลือนางมนุษย์จนเกิดผลดี มีโรคภัยภัยมั่งคั่ง เป็นผลพลอยให้ ข้าวปลาอาหาร พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ดีไปด้วย นี่คือเหตุแห่งการนับถือผี

คนมอญโดยทั่วไปจะมีผีประจำตระกูลหลายอย่าง เช่น ผีมะพร้าว ผีผ้า ผีกระบอกไม้ไผ่ ผีงู ผีเต่า ผีไก่ และผีข้าวเหนียว เป็นต้น แต่สำหรับคนมอญปากสัด ตามที่สอบถามดูได้ความว่า นับถือผีผ้าเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นก็จะเป็นผีงูผีเต่า ผีไก่และผีข้าวเหนียว

ผีผ้า ดังกล่าวนี้นี้ ประกอบด้วยผ้าถุงผู้ชาย ๑ ผืน ผู้หญิง ๑ ผืน เสื้อผู้ชายสีขาวแขนยาวผ่าอก ๑ ตัว สไบสีขาวและแดงอย่างละ ๑ ผืนและแหวนอีก ๑ วง เพื่อนำมากราบไหว้บูชา

ส่วนผีงู ผีเต่าและผีไก่ ก็ให้ถือว่าเป็นสัตว์อันควรแก่การเคารพบูชา ถ้าเดินไปพบก็ให้บอกว่า “เหม็นเน่า” แล้วเดินผ่านเลยไป ถ้าเราไปแตะต้องตัวก็หมายความว่าเราจะต้องนำไปฆ่าแล้วนำไปทำอาหารหรืออย่างใดอย่างหนึ่งตามใจเรา แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้ ก็คือจะต้องนำไปเช่นสรวงบูชาผีเหย้าผีเรือนเสียก่อน

ส่วนผีข้าวเหนียว หมายถึง ชาวนาที่ปลูกข้าวเจ้า จะต้องปลูกข้าวเหนียวไว้ที่ปลายนาหรือต้นนา เมื่อข้าวเหนียวออกรวงจนสุกแล้ว ใครอื่นที่อยากได้ก็สามารถเก็บเกี่ยวไปได้แต่ห้ามออกปากขอเป็นอันขาด เหตุผลก็คือ ข้าวเหนียวเป็นสิ่งที่ตนนับถือ จะเที่ยวออกปากให้ใครไม่ได้นั่นเอง

การนับถือผีนั้นจะต้องรับกันเป็นทอดๆ จากบรรพบุรุษ ผู้ที่มีหน้าที่รับก็คือ บุตรชายคนโตของตระกูล และเมื่อถึงคราวมีพิธีรำผี บุตรชายจะเป็นผู้เข้าพิธี เรียกว่าเป็น “ต้นผี” บุตรหญิงถ้ายังไม่มีสามีก็มีสิทธิ์เข้าร่วมพิธีได้ แต่ถ้าแต่งงานไปแล้วก็ต้องไปนับถือผีทางฝ่ายสามี จะเข้าพิธีไม่ได้

อย่างไรก็ตาม การรำผีไม่ได้เกิดขึ้นเป็นประจำ นอกจากจะมีข้อบ่งชี้ซึ่งมีอยู่หลายลักษณะ เช่นเป็นการแก้บนหรือขอขมาเมื่อทำผิดผี และอาจก่อให้เกิดเหตุเภทภัยขึ้นกับคนในบ้าน เพราะฉะนั้นจะต้องมีการรำผี

การรำผี มักทำกันในฤดูแล้งประมาณเดือน ๔ หรือเดือน ๖ เว้นวันพระ

สิ่งแรกที่ต้องกระทำก็คือ การบอกกล่าวญาติที่นับถือผีเดียวกัน ปลูกโรงพิธีในบริเวณบ้านของตน โรงพิธีจะปลูกด้วยเสา ๖ ต้น มุงหลังคา หันหน้าโรงพิธีไปทางด้านตะวันตก ภายในโรงพิธีด้านหลังจะทำหิ้งไว้เพื่อ

วางของที่จะใช้ในการรำผี โดยจัดไว้เป็นชุดๆใส่ในอ่างโลหะขอบสูง ในอ่างจะมีกล้วย อ้อย มะพร้าวอ่อน ขนมชนิดต่างๆ ปลาย่าง ไก่ต้มพร้อมน้ำจิ้ม นอกจากนั้นจะมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำ เช่นใบสั่นพร้อมมอญ ดาบ ๒-๓ คู่ แหวน ๒-๓ อัน เอาต้นกล้วย ๒ ต้นผูกเข้ากับเสาหน้าห้องของโรงพิธี ด้านหน้าของโรงพิธีห่างออกไปจะปลูกต้นหว้าไว้ ๑ ต้น ที่โคนต้นหว้ามีอ่างใส่น้ำสำหรับใช้อาบน้ำให้ต้นผี (บุตรชายคนโต)

สิ่งสำคัญที่จะขาดเสียไม่ได้คือ ปี่พาทย์มอญ ๑ วง เพื่อบรรเลงประกอบกรรำ...

จากเขตแดนของโรงพิธีค่อนไปข้างหลังจะมีผ้าผืนหนึ่งผูกห้อยลงมาถึงพื้น เรียกว่า ยาด-หะ-ลั่วกล่าวกันว่าเมื่อเกาะผ้าผืนนี้แล้ว ผีจะออกจากร่างคนทรง

ผู้อำนวยกรรำผี เรียกว่า “โต้ง” ซึ่งอาจจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ และเป็นผู้ทำงานนี้เป็นอาชีพ “โต้ง” จะเป็นผู้สั่งการให้ต้นผีหรือวงศาคนญาติทำพิธีกรรมต่างๆ แล้วแต่ว่าบทนั้นๆใช้กับผีอะไร และจะจัดให้มีการรำบูชาผี ประมาณ ๒๐-๓๐ ผี จำนวนผีที่จะรำและบูชาขึ้นขึ้นอยู่กับแต่ละตระกูล บางตระกูลเชิญมาเป็นจำนวนน้อย บางตระกูลต้องเชิญมาเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้แล้วแต่ศักดิ์ศรีของผีแต่ละตระกูลนั้นๆ บางทีก็เกิดผีเข้า บางทีก็ไม่เข้า ผู้ที่จะถูกผีเข้านั้นไม่ใช่ผู้อำนวยพิธีแต่อาจจะเป็นต้นผีหรือคนในวงศาคนญาติ หรือแขกที่มาร่วมในงานก็อาจเป็นได้

ในการประกอบพิธีจะเริ่มด้วยการเชิญผีของตระกูลเข้ามาในโรงพิธีก่อน บางรายเชิญจากที่บ้าน บางรายเชิญจากเรือนผีที่ปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน โดยที่ทุกคนในพิธีจะเวียนรอบโรงพิธีก่อน ต่อไปก็จะเริ่มรำถวายแต่ละผีในโรงพิธี โดยเฉพาะที่พระประแดงจะเริ่มด้วยบทแก้บนก่อน ต่อไปจะเป็นบทประมุขของเจ้า บทบูชาผีผ้า

บทบูชาเจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าทั้งหลายในหมู่บ้าน บทพินต้นกล้วย บทส่งขันหมากเจ้าหนุ่ม บทออกศึก บทชนไก่ บททูปมะพร้าว บทคล้องช้าง บทผีบ้าน บทเล่นสะบ้า บทบากเรือ เป็นต้น ขณะที่รำผีแต่ละบท ผู้อำนวยพิธีจะจัดเอาอ่างที่บรรจุเครื่องเซ่นที่จัดไว้บนหิ้ง ออกมาใช้บทละอย่างหรือมากกว่านั้น ส่วนอาหารเครื่องเซ่นสำหรับผีธรรมดา โดยมากมักมีแต่เพียง กล้วย อ้อย มะพร้าว ขนมทอด เป็นต้น

การรำผีต้องใช้เซ่นด้วยอาหารพิเศษนอกไปจากที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้แก่ ปลาย่าง ไก่ต้ม สุรา เป็นต้น เมื่อรำเสร็จทุกบทแล้ว ก็จะมีการแจกของเครื่องเซ่นให้แก่แขกที่มาในงาน การรำผีจะจบลงด้วยการรวบรวมเอาเศษอาหาร ที่ใช้ในระหว่างพิธีมาเทรวมกัน ใส่ลงในเรือที่ทำด้วยต้นกล้วยแล้วลอยไป ถือว่าเป็นการลอยเสนียดทิ้ง

ความเชื่อเรื่องหงส์

การที่ “หงส์” กลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของชาวมอญ นอกจากเป็นเป็นสัตว์สำคัญในทางศาสนาพราหมณ์และพุทธแล้ว ที่สำคัญ ยังมีที่มาจากตำนานกำเนิดเมืองหงสาวดี อาณาจักรมอญที่เคยเจริญรุ่งเรืองที่สุดในประวัติศาสตร์ชนชาติมอญ หงสาวดีเคยเป็นราชธานีของมอญ ๒ ช่วงด้วยกันคือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๑๑๖ - ๑๒๖๖ รวม ๑๕๐ ปี มีกษัตริย์ปกครอง ๑๗ พระองค์ จากนั้นตกอยู่ใต้อำนาจพม่าตั้งแต่ พ.ศ. ๑๒๖๖ - ๑๘๒๙ รวม ๕๖๓ ปี จากนั้นก็ถูกทิ้งร้างไป กระทั่งพญาอู่ (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๘๙๖ - ๑๙๒๘) พระราชบิดาของพระเจ้าราชาธิราชได้ย้ายราชธานีจากกรุงมะตะมายังกรุงหงสาวดี เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๑ และยุครุ่งเรืองที่สุดของมอญสมัยหงสาวดี คือในรัชกาลของพระเจ้าราชาธิราช (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๒๘ - ๑๙๖๖) ซึ่งแม้จะมีการสู้รบกับพม่า แต่เป็นการต่อสู้กันอย่างสมน้ำสมเนื้อ ไม่มีฝ่ายใดเพลี่ยงพล้ำถึงต้องเสียบ้านเสียเมือง ถัดจากรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์ (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๑๕ - ๒๐๓๕) อีก ๒ รัชกาล ในรัชกาลพญาตากายูที่ปี

(ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๖๙ -๒๐๘๒) บ้านเมืองก็ตกอยู่ในภาวะสงครามมาโดยตลอด มอญได้ปกครองตัวเองเป็นช่วงสั้นๆ สลับกับการตกอยู่ใต้อำนาจพม่า กระทั่งเสียเอกราชอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เมื่อปี พ.ศ.๒๓๐๐ มีกษัตริย์ปกครองทั้งสิ้น ๑๕ พระองค์ จากนั้นจนถึงบัดนี้ มอญไม่มีโอกาสฟื้นคืนเอกราชของตนได้อีกเลย ดังนั้นชาวมอญจึงมีความทรงจำที่ฝังใจเกี่ยวกับอาณาจักรหงสาวดีมากกว่าอาณาจักรอื่นใด อย่างไรก็ตาม ตำนานการสร้างเมืองหงสาวดี เมื่อแรม ๑ ค่ำ เดือน ๓ ปี ๑๑๑๖ ก็ได้สืบเนื่องมาจากพุทธทำนายในตำนานในพรรษาที่ ๘ ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวคือ

“เมื่อจุลศักราชในปฐมปริเฉทได้ ๕๒๒ ปี เดือนห้าแรมเก้าค่ำวันพุธ สมเด็จพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้แล้ว ๘ พรรษา ในพรรษาเป็นที่ครบ ๘ นั้น เสด็จเที่ยวจาริกมาถึงภูเขาสุทศนมังสิต ซึ่งบัดนี้เป็นที่ตั้งเมืองหงสาวดี ในประเทศรามัญ ครั้งนั้นประเทศซึ่งจะเป็นที่ตั้งเมืองหงสาวดี ยังเป็นทะเลอยู่ เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงประเทศที่จะตั้งเมืองหงสาวดีนั้น พระองค์ผินพระพักตร์ไปข้างทิศตะวันออกก็ได้ทอดพระเนตรหงส์ทองสองตัวลงเล่นน้ำอยู่ พระองค์จึงทรงทำนายว่า กาลสืบไปภายหน้า ประเทศที่หงส์ทองสองตัวลงเล่นน้ำนั้นจะเป็นมหานครขึ้นชื่อว่าเมืองหงสาวดี และจะเป็นที่ตั้งพระธาตุสุปเจตีย์ พระศรีมหาโพธิ์ พระศาสดาคำสั่งสอนของเราจะรุ่งเรืองตั้งอยู่ในที่นี้”

จากตำนานดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการนำหงส์มาเป็นสัญลักษณ์ของชาวมอญเมืองหงสาวดีในเวลาต่อมา และถือเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำชนชาติมอญ ไม่ว่าชาวมอญจะอพยพไปตั้งถิ่นฐาน ณ ที่แห่งใด ก็มักจะสร้างรูปหงส์หรือเสาหงส์ขึ้นเป็นสัญลักษณ์ชนชาติ รวมทั้งการระลึกถึงเมืองหงสาวดีของตนที่จากมา

“หงส์” ในคติของมอญนั้นต่างจาก“หงส์”ของไทย ดังที่ พิสิษฐ์ พลัดสิงห์ ได้กล่าวถึงหงส์ของมอญไว้ว่า หงส์มอญที่ว่านี้เข้าอยู่ในพวก เชลเดรค (Sheldrake) หรือในภาษาไทย เรียกว่า เป็ดป่า ลำตัวมีลักษณะอ้วนป้อม ปากแบน และเรียวก มีหงอนเล็กน้อย ช่วงคอไม่ยาว มีแผงคอเป็นหางงอนยกขึ้น เพ้าเป็นพวงพืดแบบเปิดห่าน มีปีกแบนลำตัว มีลวดลายที่ตัวและหาง แตกต่างจากหงส์ไทยที่มีลักษณะแบบจิตกรรมประเพณีไทย คือมีลักษณะเป็น “หงส์คอยาว” ด้วยศิลปินไทยโบราณนั้นจินตนาการหงส์โดยใช้ไก่ฟ้าพญาลอเป็นต้นแบบ อันเป็นสัตว์คนละประเภทกับเป็ดป่า หรือที่ชาวจีนเรียกเป็ดแมนดาริน ที่มอญใช้เป็นต้นแบบหงส์ในจินตนาการนั่นเอง ในภายหลัง การนำรูปหงส์ไปใช้งานนั้น ได้มีการเพิ่มเติมความหมายด้วยการอธิบายอากัปภิกขัยของหงส์ที่นำไปใช้งานในบริบทที่แตกต่างกัน ดังนี้ คือ

๑. หงส์คู่ยืนซ้อนกัน หมายถึง หงส์ในตำนานการสร้างเมืองหงสาวดี มักถูกใช้งานในการเป็นสัญลักษณ์ของเมืองหงสาวดี ในสื่อสิ่งพิมพ์ และรูปปั้น สำหรับตกแต่งสถานที่

๒. หงส์เดี่ยวยืนนิ่ง หมายถึง หงส์ซึ่งเป็นสัตว์ประจำชนชาติมอญโดยทั่วไป มักถูกใช้งานได้ทั่วไปหลายวาระและโอกาส เช่น ธรรมาสันน์ ยอดเสาหงส์ หัวเสาบันได สลักจารึกตกแต่งอาคารบ้านเรือน ยานพาหนะ และเครื่องแต่งกาย เป็นต้น อย่างไรก็ตามเคยมีกรณีนักเขียนนิยายชาวไทยบรรยายภาพผ้าถุงของเด็กผู้หญิงชาวกะเหรี่ยงว่า เป็นรูปหงส์สีทองบินสูดดวงดาวสีน้ำเงินบนผืนผ้าแดง ซึ่งก็คือธงชาติมอญนั่นเอง ทำให้เป็นเหตุที่ชาวมอญในเมืองไทยจำนวนมากร่วมลงชื่อประท้วงให้นักเขียนคนดังกล่าวออกมารับผิดชอบในสิ่งที่ทำเมื่อหลายปีที่ผ่านมา ด้วยชาวมอญถือว่าหงส์เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งธงชาติมอญที่ควรอยู่ในที่สูง ในกรณีใช้อ้อยบนเครื่องแต่งกายก็ควรอยู่สูงกว่าเอวขึ้นไป

๓. หงส์บิน มีความหมายในเชิงการเมืองมากที่สุด ดังปรากฏอยู่กลางผืนผ้าสีแดง ลักษณะกำลังบินไปสู่ดวงดาวสีน้ำเงิน ซึ่งก็คือธงชาติมอญ ซึ่งทางการพม่ายินยอมให้มอญใช้หงส์เป็นสัญลักษณ์ แต่ต้องเป็นหงส์ยืนนิ่ง หากทำเป็นรูปหงส์บิน จะถือว่าคิดกบฏ กระด้างกระเดื่อง

๔. หงส์ยกเท้าข้างหนึ่ง อาการก้าวขาข้างหนึ่ง หมายถึง การก้าวไปข้างหน้า ไม่หยุดการเคลื่อนไหว เรื่องชนชาติ โดยพร้อมจะก้าวไปข้างหน้าเสมอ มีความหมายเชิงการเมือง ถูกนำมาใช้ภายหลังรัฐบาลพม่าออกกฎหมายห้ามคนมอญใช้รูปหงส์บิน เพราะเกรงจะใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อรวมผู้คนที่คิดต่อต้านพม่า คนมอญในพม่าจึงเลี่ยงด้วยการใช้รูปหงส์ยืนแต่ก้าวขาข้างหนึ่ง

ลักษณะเด่นที่สำคัญในการนำหงส์ไปใช้ในโอกาสต่างๆ ก็คือ นิยมหงส์สีทอง ซึ่งแสดงถึงควมมีคุณค่า ความศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งสูงส่ง ตัดเส้นหรือแต้มลวดลายด้วยสีแดง ที่ให้ความรู้สึกถึงความมีพลัง ความร้อนแรง การต่อสู้ และหมายรวมถึงเลือดเนื้อ เพื่อกระตุ้นจิตใจให้รักในชนชาติ โดยรวมแล้วคือ หงส์คือ สิ่งสูงค่า ที่เป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณที่คนมอญให้ความเชื่อถือนั่นเอง